

Vaszil Gjuzelev: Juhász Péter "Bolgár-törökök és magyarok" című könyvének bemutatása

Васил Гюзелев: Представяне книгата на Петер Юхас: "Турко-българи и маджари. Влияние на тюркско-българската култура върху маджарите". София, 1985.

Nino Nikolov: Kedves Barátaink! Tisztelt Pangelov Elvtárs! A "Hungaro-Bulgarica" sorozatunkban már sor került hasonló tudományos kerekasztal-beszélgetésekre: Bödey József, majd Szondi György munkásságát tekintettük át, vizsgáltuk, a mai estét pedig a Bulgáriában is jól ismert Juhász Péter műfordító, kritikus és tudós munkásságának szenteljük. Nem véletlenül kezdtem Juhász Péter ismertetését műfordítói tevékenységének hangsúlyozásával, és számomra, író, műfordító számára, ez a tevékenység a legismertebb. De meg kell mondanom, hogy mint olvasóra rám, ha nem tévedek, húsz évvel ezelőtt igen nagy benyomással voltak azok a cikkek, tanulmányok, amelyeket Juhász Péter mind a bolgár, mind a magyar sajtóban a bolgár költőkről jelentetett meg. Talán húsz évvel ezelőtt jelent meg az első Atanasz Dalcsevről. Az ezt követő Juhász Péter-cikkek, amelyeket egyes kiemelkedő bolgár íróknak, költőknek szentelt, rögtön irodalmi közvéleményünk figyelmének a középpontjába kerültek. Középpontba kerültek ezek a cikkek egyrészt, mert új módon íródtak, másrészt mert olyan szenvedéllyel védte e cikkekben azokat az irodalmi igazságokat, amelyek akkoriban nálunk még nem voltak teljes mértékben elfogadottak.

Örömmel jelenthetem be, hogy Juhász Péternek a cikkei, tanulmányai a legrövidebb időn belül külön kötetben jelennek meg bolgár nyelven. Mi bolgárok őszinte köszönettel és hálával tartozunk Juhász Péternek azért a hatalmas műfordítói tevékenységéért, amellyel az elmúlt immár 30-35 év alatt bemutatta a bolgár irodalom legjobbait, elmélyült a bolgár irodalom értékeiben, és külön kell hangsúlyoznom a kötetek válogatásánál kifejtett, elmélyült válogatói, kritikus tevékenységét: így valóban hangsúlyokat is tudott adni a bolgár irodalmi folya-

mat egyes jelenségei, személyiségei tekintetében. Meghatározó érdemei vannak Juhász Péternek a magyar irodalom bulgáriai népszerűsítésében is.

De most nem azért jöttünk össze itt, hogy Juhász Péternek e nagyon figyelemreméltó irodalmári tevékenységéről beszéljünk, ezzel foglalkozzunk, hanem azért, hogy megvitassuk azt a könyvet, elbeszélgessünk arról a művről, amely nem egészen egy évvel ezelőtt jelent meg Bulgáriában bolgár nyelven, és amely történelmi kérdést tárgyal: a türk-bolgárok és a magyarok közötti kapcsolatokat.

Kedves vendégünk Vaszil Gjuzelev egyetemi tanár, a bécsi Bolgár Tudományos Kutatóintézet igazgatója. Tisztelettel felkérem Király Péter egyetemi tanárt, hogy vállalja magára a kerekasztal-beszélgetésünknek vezetését. Köszönöm.

Király Péter: Nagy örömünkre szolgál, hogy a Bolgár Kulturális és Tájékoztató Központ, élén Nino Nikolov igazgató elvtárssal, ismét tudományos témát tűzött napirendre, és erre az ülésre több hazai szakembert is meghívott. Ugyanakkor sajnálattal kell megállapítanom, hogy a turkológusok közül úgy látom, alig jelent meg valaki. /Időközben megjelent Czeglédi Károly orientalista professzor/.

Nino Nikolov: Levelet kaptam Hazai György akadémikustól, sajnálja, hogy nem tud jönni.

Király Péter: Ma Vaszil Gjuzelev professzor, a bécsi Bolgár Kutatóintézet igazgatója, a bolgár történelem nemzetközi hírnévű kutatója mutatja be Juhász Péter már említett munkáját, amelyet íme a kedves jelenlévőknek megmutatok. Szófiában jelent meg a Bolgár Tudományos Akadémia betűivel, a könyv címe. "Bolgár-törökök és magyarok", alcíme: "A bolgár-török kultúra, művelődés hatása a magyarokra".

Ez a mű terjedelmes, 465 oldal. De nem ez a legfőbb jellemzője, a legfőbb értéke ennek a műnek, hanem egyrészt az, hogy nagyon sok ismeretet foglal össze több tudományterületről, másrészt új összefüggéseket tár fel és továbbgondolkodásra késztet.

Juhász Péterről én is akartam néhány szót mondani, mivel azonban ezt már Nino Nikolov igazgató megtette, s ezenkívül mindnyájan megkaptuk a szép tájékoztatót Juhász Péterről, és benne a válogatott bibliográfiáját, azt hiszem, hogy ennek alapján mindenki tájékozódni tud arról, hogy Juhász Péter milyen munkát végez. Be kell vallanom, hogy számomra, aki Juhász Péterrel évek óta együtt dolgozom, meglepetésként hatott, hogy ezt a munkát elkészítette. Nem tudtam erről, de az örömöm annál teljesebb, mert nyomtatásban megjelent Szófiában, és most láthatom is.

Ezek után felkérem Vaszil Gjuzelev professzort, hogy szíveskedjék a könyvet bemutatni.

Vaszil GJUZELEV: Jelentős és mély hagyományai vannak azoknak a kutatásoknak, amelyek a bolgárok és a magyarok elődei között az őshazájukban való együttélésük és a népvándorlás korában fennállt kapcsolatok feltárását célozzák. E kérdéskör tisztázását a múltban sok magyar tudós hasznosan segítette elő. Immár klasszikus jellegűnek számítanak az olyan művek, mint Gombocz Zoltán "Die bulgarisch-türkisch Lehnwörter in der ungarischen Sprache" /Helsinki, 1912./, Fehér Géza "Les monuments de la culture protobulgare et leurs relations hongroises" /Budapest, 1931./ és Moravcsik Gyula különösen értékes és tartalmas "Zur Geschichte der Onoguren" /Ungarische Jahrbücher, X. 1-2., 1930., pp. 59-90./ című munkája. Említésre méltóak Németh Gyula, Ligeti Lajos, Knieszsa István, Hóman Bálint, Fettich Nándor, Al-

földi András és mások e témakörrel foglalkozó tanulmányai, cikkei és könyvei. A magyar tudományosságban mély gyökereket eresztett hagyományokat eredményesen és hasznosan fejlesztik tovább munkásságukban a kortárs magyar tudósok is /László Gyula, Györfly György, Király Péter, Soós Ágnes, Bartha Antal, Fodor István, stb./.

A legkorábbi bolgár- magyar kapcsolatok kérdéseivel - bár sokkal korlátozottabb méretekben és szinte mindig meghatározott kutatási téma kapcsán - egyes bolgár tudósok is foglalkoztak, pl. V.N. Zlatarszki, P. Mutafcsiev, Szt. Mladenov, V. Besevliev, B. Filov, Szt. Vaklinov, C. Mladenov, P. Koledarov, R. Rasev és mások. De megállapítható, hogy e problémakör egészének kutatásához a bolgár tudomány hozzájárulása szerényebb, de a távlati kutatások szempontjából nem elhanyagolható jelentőségű.

Juhász Péter könyve, mely a jelen értékezés tárgyát képezi /Tjurko-balgari i madzsari. Vlijanie na tjurksko-balgarszkata kultura varhu madzsarite. Szofija, 1985/ egyrészt multiplikációja a hagyományosan kutatott problémakör magyar eredményeinek, másrészt új előrelépés a távoli múlt feltárásának útján. A szerző már a rövid bevezetés elején megfogalmazza a maga elé kitűzött alapvető célt. A következőket írja: "Alapvető célunk annak tisztázása, hol és mikor találkoztak először a magyarok a bolgár-törökkel, milyen volt kultúrájuk együttélésük idején? S mivel kultúrájukat és kölcsönhatásaikat nem lehet elválasztani politikai történelmüktől, arra törekszünk, hogy általános történelmi fejlődésük alapján kövessük végig kulturális fejlődésüket. Ezért a kultúra fejlődésének vizsgálata szervesen kapcsolódik a bolgár-török fejlődéséhez az i.e. 2000-től a VII. század végéig, azaz a 681-es bolgár államalapításig". /p.5./.

A korábbi kutatóktól eltérően, akik közül mindenki

elsősorban saját szakterületének szempontjaiból közeli-
tette meg a korai bolgár-magyar kapcsolatok feltárását a
különböző szférákban /egyesek meghatározott történelmi
események kapcsán, mások nyelvészeti adatok alapján, míg
ismét mások az anyagi vagy a szellemi kultúra identikus
vagy rokon vonásai alapján kutatták a kapcsolatokat/,
Juhász Péter a tudományos kutatásban divatos interdisz-
ciplináris módszert választotta, ezt azonban ő sokkal
tágabban érti és értelmezi: "S éppen itt kell megjegyez-
nünk, hogy sok szerzőtől eltérően kutatásainkban más mó-
don értelmezzük és alkalmazzuk az interdiszciplináris
megközelítést a problémák magyarázatánál. Nem helyes, ha
a nyelvész nem bizonyított régészeti feltevésekre ala-
pozva építi fel koncepcióját, a régész pedig készpénznek
fogadja el a nyelvészeti állításokat saját, nem bizonyi-
tott tézisének alátámasztására. A komplex módszer nem
sértheti az egyes diszciplínák szuverenitását. Csak ak-
kor lehet eredményes, ha a különböző tudományágak elér-
ték saját lehetőségeik határait; tudományos eredményeik
csak akkor összevethetők, ha azokat az egyes diszciplí-
nák szuverén módon érték el. Nem szabad azonban elfelej-
teni, hogy a komplex módszer, bár hatalmas lehetőségeket
biztosít a tudományos kutatásnak, magában rejti azt a
veszélyt is, hogy az adott tudományos terület szakembere
megbízhatónak fogadja el egy másik szakterület eredmé-
nyeit anélkül, hogy a megfelelő kritikára és ellenőrzés-
re lehetősége lenne. De a komplex módszer kínálta lehe-
tőségek olyan nagyok, hogy megérdemlik a kockázat vállal-
lását" /7-8./. A történelmi fejlődés jelenségeinek és
folyamatainak interdiszciplináris vagy komplex kutatási
módszere lényegében nem is annyira új. Charles de Saneu-
bosse már a XIX. század végén javasolta mint kutatási
módszert, s a két világháború közötti időkben Marc Block
személyében találta meg legnagyobb támogatóját, aki úgy

vélte, hogy a történelem kutatására és rekonstruálására az írásbeli tájékoztatásoktól kezdve egészen a népi hiedelmekig és legendákig mindent fel lehet használni. A művészet azonban az interdiszciplináris módszer alkalmazásának tisztaságában és pontosságában, valamint az analitikus kutatás és az elmélyült történelmi szintézis alapelveivel való összekapcsolásában áll. A különböző tudományágak eredményeinek felhasználása, a hasonló dolgok, jelenségek és folyamatok összevetése azonban nem vezet automatikusan igazi tudományos eredményekhez.

Juhász Péter könyve felépítésében különbözik a hagyományos tudományos közleményektől. Elkerülte egyes fejezetek és alfejezetek kialakítását, de nem kerülte el a hagyományos történetírási-forráskutatási bevezetést. Mindenütt előnyben részesíti a tudományos leírást, amely a felvetett kérdések megválaszolásának egyéni értelmezését is keresi. Az a körülmény diktálta ennek a formának a választását, hogy a szerző különböző időpontokban foglalkozott az egyes kérdésekkel, s nem abban a sorrendben, amelyben a könyvben szerepelnek.

Az első tanulmányban "A magyarok és a bolgár-törökök közötti történelmi kapcsolatok kezdetének és helyének" bonyolult és összetett kérdésére keres választ. Főleg nyelvészeti adatok alapján a szerző arra az alapvető következtetésre jut, hogy "a magyarok már az Ural menti őshazában együtt éltek török népekkel" /59-60./, s ezek közül a bolgár-törököknek volt meghatározó jelentőségük.

A második tanulmányban, ismét csak főleg nyelvészeti adatokra támaszkodva és részben egyes régészeti emlékek segítségével, a magyarok szellemi és anyagi kultúrájára gyakorolt bolgár-török hatást követi végig /65-84./.

A harmadik tanulmányban a mai bolgár és magyar nyelvben feltalálható bolgár-török szavak megállapítására tesz kísérletet /85-102./. Érdekes a szerzőnek az a

véleménye, hogy protobolgár eredetű a suma szó, valamint az Ural folyó legősbibb Jaik neve /ami a folyóvíz kiszélesedését, öblösödését jelenti/.

Negyedik tanulmányában a minuszinszki medence régészeti kultúráinak fejlődését veszi sorra /103-174./, elsősorban neves szovjet régészek kutatásai és publikációi alapján.

Az ötödik tanulmányban a bolgár-törökök és a magyarok fegyverzetének és hadművészetének rokonvonásait vizsgálja írásbeli és régészeti adatok alapján /175-209./.

A hatodik tanulmány a "Hol keressük a bolgár-törökök Bekat városát?" címet viseli /210-235./, de lényegében a bolgár-törökök történelmét és anyagi kultúráját tárgyalja az Azovi- és a Káspi-tenger melléki szálláshelyeiken.

A "Törzsi egyesülések létrejötte nomád alapokon" című hetedik tanulmány /236-250./ egy amennyire történelmi, annyira teoretikus kérdést tárgyal, amely az utóbbi időkben egyaránt foglalkoztatja mind a történészeket, mind a filológusokat. Főképp a forradalom előtti orosz és a kortárs szovjet régészet, néprajz és turkológia eredményeire támaszkodva Juhász Péter érdekes megfigyeléseket tesz a nomád gazdaság és társadalom fejlődése vonatkozásában.

"A magyar rovásírás eredete" a címe a nyolcadik tanulmánynak /251-289./. A témakör alapos áttekintése után a szerző a következő fő összegzésre jut: "Következésképpen, a bolgár-török, a magyar, a karacsaji rovásjelek, valamint a Don-vidéki jelek és a nagyszentmiklósi aranykincs jelei egyaránt a Kaukázusból veszik eredetüket. Ezek az ótürk rovásírásból származnak" /p.289./.

"A bolgár-törökök és a kereszténység" című kilencedik tanulmányt /290-314./ a felsorakoztatott adatok és

megállapítások teszik érdekessé. Természetesen semmi esetre sem lehet úgy tekinteni, hogy ezt a kérdést elsőként a szerző veti fel. A meglepetést a szerzőnek az a megállapítása jelenti, hogy "a kereszténység sikeres térhódításának eredményeként feltételezhetjük a bolgár-török írásbeliség kialakulását, még ha nem is rendelkezünk ténylegesen erre vonatkozó adatokkal" /p.314./.

A tizedik tanulmány a totemisztikus hitvilágnak a magyaroknál és a bolgároknál fellelhető maradványainak feltárására vállalkozik /315-342./.

A tanulmány egyaránt támaszkodik mind írásbeli és régészeti adatokra, mind pedig a bolgárság és magyarság körében fennmaradt hiedelmekre és más szóbeli hagyományokra.

A bolgár-törökök és a magyarok nomádkori szerződés-kötéseinek szertartását és ritusát tárgyalja a tizenegyedik tanulmány /343-370./.

A különböző nomád türk népek ritusainak igen gazdag összehasonlítása, a szertartások szemantikájának feltárása nagy jelentőségű érdekes eredményre vezetett.

Tizenkettedik írásában a szerző azt a célt tűzte maga elé, hogy a régi magyar krónikákban előforduló bolgár-török szavakat és motívumokat fogja vallatóra /371-404./.

Ebből a szempontból vizsgálja meg Anonymus XIII. századi krónikáját, Kézai Simon krónikáját és Kálti Márk "Képes Krónikáját". Kiindulási alapként László Gyula és Györffy György egyes megállapításait használja fel.

"A bolgár-török és a magyar Csodaszarvas mondája keleti eredete" a témája az utolsó, tizenharmadik tanulmánynak /404-435./.

A könyv tartalmának legáltalánosabb vonásokban való bemutatása egyben bevezetés a könyv pozitívumainak és negatívumainak felmutatásához is.

Megalapozottsággal állíthatjuk, hogy e könyv összeállításával a szerző határozott eredményeket ért el.

Ezek az eredmények egyaránt megmutatkoznak mind a tudományban hagyományosnak tekintett és meggyökeredzett számos felfogás túlhaladására és elvetésére való törekvésben, mind pedig a szakemberek által a bolgár-törökök és a magyarok korai történetében eddig észre nem vett részletek feltárásában.

Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy Juhász Péter nagy határozottsággal és következetességgel a "bolgár-török" /bolgárul: "tjurko-balgari"/ terminust alkalmazza az eddigi "prabolgár", "parvobolgár" és "protobolgár" kifejezések helyett. Az általa használt megnevezés a bolgár népnek és államnak nevet adó népeesség etnikai származásának meghatározását is tartalmazza. Ha ezt a megnevezést kezdetben M.I. Artamonov használta is, Juhász Péter érdeme abban áll, hogy ő megkísérli tartósan bevezetni ezt a kifejezést a tudományosságba, s úgy gondolom, ebben a tekintetben kétségtelenül lesznek sikerei, bár a hagyományok hasonló esetekben szívós ellenállást tanúsítanak.

Új elemnek számít az a következetesen védelmezett felfogás is, hogy a magyarság már kialakulásának idején, az Ural vidéki szálláshelyein északról és keletről bolgár-török törzsekkel volt körbefogva, s ezekkel már az i.e. V. század előtt, vagyis már az ugor korban elkezdődtek érintkezései /p. 51./.

Elsősorban Gombocz Zoltán kutatási eredményeire alapozva Juhász Péter bebizonyítja, hogy a földműveléssel, állattartással és általában az étellel kapcsolatos összes ősi szavukat a magyarok a két ethnosz legrégebbi együttélése idején /p.75. s köv./, nem pedig a VI.-IX. századi érintkezéseik során vették át a bolgár-törököktől.

Elsőnek egyes szovjet régészek /M.I. Artamonov, Sz.I. Pletnyova és mások/ valamint Szt. Vaklinov bolgár

régész hívták fel a figyelmet arra, hogy a minuszinszki medence régészeti emlékei és a türk-altáji közösség törzseinek kultúrája között genetikai kapcsolatok állnak fenn. Ezt a felfogást Juhász Péter nemcsak elfogadja, hanem konkrét tények alapján továbbfejlesztésére is kísérletet tesz.

Fontos tudományos eredménynek értékelhető a bolgár-törökök és a magyarok szerepének bizonyítása a reflexív tökéletesítésében. Olyan fegyver volt ez, mely századokon át komoly erőfölényt biztosított a nomád török népeknek az európai törzsekkel és népekkel szemben /p.183. s köv./.

Juhász Péter következetesen kitart felfogása mellett, hogy a bolgár-törökök gazdasága nem volt nomád gazdaság, hanem már fejlődésének kezdetein is félnomád gazdaság volt. Írásbeli és régészeti adatokkal bizonyítja, hogy a Kaukázustól északra elterülő földeken megerősített települések és városok léteztek. Ugyancsak sikerrel tulajdonítja a bolgár-törököknek Bakat városát, és helyét is meghatározza Csecsben /a taskenti oázis körzetében/. E városnak a bolgár-törökökhöz való kapcsolására komoly adalékkal szolgál Theophylactus Simocatta /a VI. század második felében/, aki szerint "az ősi időkben az onogurok alapították a várost" / p. 212. s köv./.

A közismert szaltovo-majak-i kultúra egyes emlékeinek értelmezésével a szerzőnek sikerül feltárnia a kapcsolatot az alapvariáns és a bolgár-törökök kultúrája között /p. 223. s köv./.

Juhász Péternek a VII. század második feléből és a VIII. század elejéről származó ismert bolgár-török kincsleletekre /az ukrainai és a déloroszországi sztyeppek Malaja Perescsepina, Vozneszenszka és Glodosz-i leletei/ vonatkozó néhány érdekes megállapítása a kortárs

régészeti tudomány szempontjából figyelemre méltó. Ha Aszparuh kánnak, a Dunai-Bulgária alapítójának, a 701-ben a Dnyeper partjainál a kazárok elleni harcokban elhunyt hadvezérnek a nevét ő helyesen veti fel, akkor elmondható, hogy félénk felvetése, miszerint "a Malaja Perescsepina-i kincslet valamelyik neves bolgár-török hadvezérnek tulajdoníthatjuk" /p. 232./, az utóbbi időkben teljes mértékben igazolást nyert. E kincslet tárgyainak, valamint az egyes edényeken és ékszereken található megfejtetlen feliratok rendszeres tanulmányozása alapján 1984-ben Joachim Werner ismert nyugatnémet régész megállapította, hogy ez a lelet Kubrát kánnak, "a Régi Nagy Bulgária" nevű bolgár-török katonai-törzsi szövetség vezetőjének temetkezési melléklete volt.

Juhász Péter, bár nem ad végleges megoldást az ótürk rovásírás eredetének és jelentőségének bonyolult és összetett kérdésére, s nem tesz javaslatokat a bolgár-török rovásírásjelek megfejtésére, könyvében egy reményteljesebb megközelítést vázol fel, amely bizonyos eredményekhez vezethet. Figyelmet érdemel az a hipotézise is, hogy a bolgár-török rovásírás önállóan fejlődött ki a II.-III. század folyamán /p.277./.

A totemisztikus hitvilágnak a bolgároknál és magyaroknál fellelhető maradványaival foglalkozó tanulmányban rendkívül érdekes és fontos megfigyelések találhatók az írásos források és a folklór olyan részletei vonatkozásában, amelyek eddig elkerülték a kérdéssel foglalkozó kutatók figyelmét. Különösen jelentősek a további kutatások szempontjából a farkas és a kutya kultuszára vonatkozó megfigyelések. Általánosságban elmondható, hogy a könyv egyik leglényegesebb eredményének tekinthető a totemizmus történelmi szerepének és jelentőségének feltárása a retrospektív módszer felhasználásával nemcsak a bolgár-törökök és a magyarok hiedelemvilágában,

hanem egész történelmi sorsában. Ez az eredmény is bizonyítja, hogy a folklór és a népi kultúra adatainak rendszerezett értelmezése és újrafelfedezése milyen gazdag lehetőségeket nyújthat egy távoli kor történelmi rétegeibe való mély behatoláshoz. A bolgár népi szellemi kultúra kutatásával foglalkozó fiatal bolgár etnológusok, Szt. Gencsev és Ivanka Georgieva közelmúltban megjelent monográfiai munkájában közölt eredmények alapján is úgy véljük, hogy a történelem egyik új információforrását lehet keresnünk ebben az irányban.

Változatos forrásanyag alapján Juhász Péter nemcsak megállapítja egyes vonások vagy jelenségek meglétét a bolgár-törökök és a magyarok életében, hanem azok kontinuitását is keresi további történelmükben. S ő annyira belemerül a tudományos kutatásnak ebbe a sajtószerű folyamatában, hogy egyszerűen megfeledkezik a szükséges általánosításról, amely pedig sikerrel koronázhatná a fárasztó kutatásokat.

Eredménynek kell tekinteni a Csodaszarvas mondája mint a bolgár-törökök és a magyarok közötti kapcsolatok és keveredés rögzítése egyik alapvető forrása történelmi útjának végig követését és értelmezését is. Mivel a bolgár történet- és filológiai tudományokban eddig ez a kérdés nem volt vizsgálat tárgya, nekem nehéz megítélnem, mennyire eredetiek Juhász Péter felvetései és nézetei. Ettől függetlenül mégis úgy vélem, hogy a jelen esetben már magának a kérdésnek a felvetése és megoldása tudományos eredménynek tekinthető.

A bolgár történelem szempontjából érdemel figyelmet a 815-ös bolgár-bizánci szerződés-kötés szertartási szimbolikájának értelmezése. Teljesen logikusnak és igaznak tűnik az a felfogás, hogy a szimbólumok a már elfoglalt föld /a konkrét esetben a Krum kán által a Balkán-hegységtől délre Trákiában és a Fekete-tenger

mellékén elfoglalt földek/ fölötti uralkodás jogának szentesítését jelentették /p. 370./. Ugyszintén a bolgár történelem-, ill. régészeti tudomány szempontjából értékelhető jelesnek a Novi Pazar-i nekropolisz mellékleteiben talált egyes leletek értelmének és rendeltetésének magyarázata is /p. 350./.

Nem kívánom folytatni az eredmények felsorolását, de feltétlenül hozzájuk kell számítani a legkorábbi magyar történelem értelmezése szempontjából jelentőséggel bíró eredményeket is. Azt hiszem, ezek megállapítása inkább e terület szakembereinek lesz a feladata.

Juhász Péter könyve jó példa azokra a kedvező eredményekre, amelyeket az interdiszciplináris és komparatív kutatás hozhat. De a könyvet hiányosságai, tévedései és mulasztásai szemszögéből is vizsgálni kell.

A könyv egyik leglényegesebb fogyatékossága, hogy nem következetes a historizmus elveinek érvényesítésében, a kutatás és a kifejtés rendszerességében. Több helyen ez az ítéletek és a nézetek ellentmondásosságához vezet.

A bolgár-törökök társadalmi-gazdasági és kulturális fejlettségének magas színvonalát bizonyítandó igyekezetében a szerző néhány végletes és a történelmi fejlődés logikájának ellentmondó következtetésre is jut. A régi magyar nyelv bolgár-török jövevényszavai alapján azt állítja, hogy "a bolgár-törökök nem nomádok, hanem már az i.e. II. évezredből fogva virágzó kézművességgel és fejlett kereskedelemmel rendelkező, letelepedett földművelő és állattartó népnek tűnnek" /p. 84./. A történetírásban föl sem merül az a kérdés, hogy a kezdetekben a bolgár-törökök nomádok vagy félnomádok voltak-e? Több szovjet kutató és bolgár régész nagyon régen bebizonyította a bolgár-török gazdaság fejlődésének fokozatos jellegét a nomád gazdálkodástól a félnomád gazdaság felé, de egy

sokkal későbbi korban, a IV.-VII. század között.

Személyes véleményem szerint még nem nyert bizonyítást az a nézet, hogy az i.e. III. századi kínai évkönyvekben említett ting-ling /din-lin/ nép identikus az ogur bolgár-török törzsekkel /p. 19 és másutt/. E felfogás a priori elfogadása több olyan tévedéshez vezet, amelyek elmélyülése megkérdőjelezhet minden ezen a téren elért pozitív eredményt.

A bolgár államiság kezdeteinek vonatkozásában a könyvben eltérő nézetek szerepelnek: egyszer az ogur törzsszövetségben, másszor az onogurok egyesülésében, harmadszor pedig Kubrat kán Régi Nagy Bulgária nevű katonai-törzsi szövetségében keresi a bolgár-török állam kezdeteit. Egy általános megállapításából az tűnik ki, hogy Aszparuh kán Dunai-Bulgáriája "már létrejöttének pillanatától kezdve jelentős szerepet játszhatott, mert azokra a sokévszázados politikai és szervezési tapasztalatokra támaszkodott, amelyek már a Jeniszej partján, később pedig Nagy Bulgáriában halmozódtak fel". A koraközépkori bolgár állam intézményeinek és méltóságainak több görög nyelvű bolgár-török felírat, valamint bizánci és latinnyelvű forrásművek által is igazolt szerkezete és terminológiája azt mutatja, hogy az állammá átalakuló bolgár-török katonai törzsi szervezet egyrészt a türk-altáji közösség keretében végbement identikus fejlődés terméke, másrészt pedig azt, hogy az alánok katonai-politikai szervezete /vagyis az iráni állami-politikai rendszer/ is hatással volt rá.

Énszerintem, elég nehéz az irodalom kezdetének tekinteni bármilyen rovásírást /pláne, ha az még nincs is megfejtve/. Még nehezebb elfogadnom azt, hogy Zaharias Réthor sziriai szerzőnek /VI.század/ egyes hun nyelvű könyvekre vonatkozó és kronológiailag az 523-as évhez kapcsolható híradását " az onogur-bolgár irodalom szüle-

tésére vonatkozó első tájékoztatás"-nak minősítsék /pp. 313-314./.

Kecsegtető, de ugyanakkor nagyon veszélyes, amikor az egyes népek östörténetének bizonytalanságait a szóbeli népi hagyományok által sugalmazott emberi képzelettel próbálják élettel megtölteni /p. 371./.

Íly módon egy modern mitológia alakul ki múltbeli eseményekről, folyamatokról és jelenségekről, amely néha nehezen tűnik el a tudatból. Lerakódásai mindig káros következményekkel járnak a tudományos kutatásra. Igaz, hogy a tudomány eleve szkeptikusan közelíti meg a legendákat és mondákat, de bennük is köteles keresni az igazság racionális magvát. Más kérdés, milyen módon történik ennek megközelítése.

A felhasznált forrásművek és kutatások vonatkozásában jelentős mulasztások vannak a könyvben. Különösen áll ez a megállapítás az epigráfiai és régészeti emlékek vonatkozásában. Nem használta a szerző H. Menges, O. Pritzak, V. Besevliev és mások klasszikus kutatásainak eredményeit. Látókörén kívül maradtak egyes fiatalabb régészek /Fodor István, R. Rasev, Szt. Sztanilov, A. Galdo stb./ hasznos és iránymutató munkái is.

A könyv több helyütt is említi, hogy Aszparuh kán személyneve "solymot" jelent /p. 29 és másutt/. Régen bizonyítást nyert, és kutatók többsége is elfogadja, hogy ez a személynév iráni eredetű, jelentése pedig "fehér ló" vagy "fehér lovat megülő". Van a könyvben több tárgyi tévedés is. Így pl. helytelenül szerepel az, hogy Theofilaktosz ohridai érsek azt írta: Simeon cár fia, Petar és Bojan továbbra is "bolgár öltözéket" viseltek /p. 327./.

A könyvben néhol információk, egyes bekezdések vagy egész kifejezések ismétlődnek /V.ö. pl. 15 és 41., 20 és 29., valamint a 28. és 33-34. oldalakat, stb./.

Egyes

információk megismétlése néha valóban elkerülhetetlen, de ez aligha igazolja a gyakori, szükségtelen és néha már-már bosszantó ismétléseket.

Juhász Péter könyve bonyolult és ellentmondásos mű. Sok értékes megfigyelést, megállapítást és hipotézist tartalmaz a legkorábbi bolgár-török - magyar érintkezésekről, a bolgárok és magyarok történetéről és kultúrájáról. Mindemellett a szerző több tézise ellenvetést vált ki, mások pedig könnyen cáfolhatók. Azok közé a könyvek közé tartozik, amelyeket a távoli, s a titokzatoság fátylával borított múlthoz új utakat kereső műveknek szoktunk nevezni. Az új horizontokat, új utakat kereső könyv pedig szomjat idéz elő - olyan szellemi szomjúságot, amely arra készít: ne telj el az eléd tállalakkal, ne légy elégedett az eddig elértekkel. S ez a szellemi szomjúság az előfeltétele annak, hogy minőségileg új kutatások jelentkezzenek. Juhász Péter könyvében is megvan ez az elem. Ez pedig azt jelenti, hogy ezzel eleget tett rendeltetései egyikének.

Király Péter: Köszönöm Vaszil Gjuzelev professzornak igen alapos, részletes ismertetését, amely annyira pontos és áttekinthető, hogy tulajdonképpen opponensi véleménynek is beillene. Ezt azért is emelem ki, mert Juhász Péter ezt a munkáját tulajdonképpen tudományos fokozat megszerzése céljából nyújtotta be a Bolgár Tudományos Minősítő Bizottsághoz.

Gjuzelev professzor, ahogy én értelmezem szavait, pozitívan fogadja munkáját, annak ellenére természetesen, hogy több kritikai észrevételt tesz. /Megjegyzem, időközben én is megkaptam a felkérést Szófiából, hogy Juhász Péter munkájának egyik opponense legyek./

Bödey József: Örömmel szereztem tudomást arról, hogy Juhász Péter könyvet ír a magyar-bolgár őstörténe-

ti kapcsolatokról. Minthogy ő egyformán járatos a kérdések mind magyar, mind pedig bolgár irodalmában, azt vártam könyvétől, hogy új módon értékeli a kérdésekben a magyar és a bolgár tudomány újabb vívmányait, és a nála megszokott hevességgel száll vitába az avuló nézetekkel, és lándzsát tör az újonnan felsorakozó bolgár kutatások mellett, vagy ellen. Nem dícséretéül mondom, mert tőlem nem szorul ilyesmire, de nekem úgy tűnik, hogy az idős Besevliev professzor most tárja elénk dolgos életének legérettebb gyümölcseit. Hasonlóképp ontja ötleteit a szintén nem fiatal Ivan Dujcsev történész. S a bolgár nyelvészek nem kevésbé kiveszik részüket az őstörténet-kutatásból. Emil Boev és Borisz Szimeonov egyre több szavuk bolgár-török eredetére mutat rá, miközben sikerrel használja a magyar és a szovjet turkológia friss eredményeit. Ivan Venedikov történész számos új kutatásával vált népszerűvé, testközelbe hozva a bolgár-török multat, Szép eredményekkel dicsekedhet a bolgár helynév-kutatás Ivan Duridanov, Jordan Zaimov, Nikolaj Kovácsev, stb. személyében. Az 1300 éves évforduló Bulgáriában óriási lendületet adott az őstörténet-kutatásnak, eredményeivel számolnunk kell. Mégis, bevallom, műveikkel nem találkoztam Juhász Péter könyvében. Nem jött volna még el az ideje annak, hogy szintézisbe hozzuk a magyar és a bolgár kutatók eredményeit közös őstörténetünk vonatkozásában?

Juhász Péter az előszavában nem ígér könnyű olvasmányt olvasójának, de előadásmódja lebilincselő és adatbőségével elkápráztat. Sajnos, idő hiányában, mivel későn kaptam kézhez az olvasópéldányt, nem tudtam a könyvben illőképp elmélyedni. Csak néhány, engem legjobban érdeklő részletbe tudtam beleolvasni, a többit csak átlapoztam, úgyhogy benyomásaim általánosak.

Behatóbban a rovásírásról szóló fejezeteket olvas-

tam végig a 251. laptól a 289. lapig.

Juhász Péter, bár elismeri, hogy másutt is vannak rovásos emlékek, a magyar rovásírást kizárólag a székeklyekre korlátozza. Róluk a magyar krónikák alapján leszögezi, hogy "hun, azaz bolgár-török törzsek", amelyek elmagyarosodtak. Kálti és Kézai krónikái szerint a székeklyek Erdélyben letelepedve az "oláhoktól" tanulták el rovásírásukat. Rásonyi alapján azonban Juhász rögtön hozzáteszi, hogy itt nem a románokról van szó, hanem a "blak, azaz bulak török törzsről". Kár, hogy a 253. lapon csak bolgáruul hozott Kézai krónikarészletből nem tűnik ki, hogy az idézett helyen milyen latin szó állt. Ezek után Juhász részletezi a székekly rovásírásra vonatkozó történelmi említéseket az évszázadok folyamán, majd felsorolja a 10. századtól kezdődő hiteles emlékeit. Az ír és betű szavunk bolgár-török etimológiája alapján rovásírásunkat helyesen a török rovásírásból eredezteti. Utána oldalakon át tárgyalja az írás sémi eredetét és betűírássá változását, majd a betűk alkalmazását a török nyelvre Telegdi Zsigmond alapján. Felsorolja még a legfontosabb török rovásírásos emlékeket, majd ezen írás hatását a mongol írásbeliségre. Juhász Péter Kispálra hivatkozva a rovásírás megtanulását az ugorkorra teszi. Később azonban kifejti, hogy a betűket görög pap alkalmazta a magyar nyelvre úgy, hogy a törökben akkor hiányzó f, h, l és a hangok betűit a görög ábécéből egészítette ki, de az o és e a szarmatáktól vagy a glagolicából való. De lehetnek szerinte ezek a görögből, illetve a cirill ábécéből, amikor a Kárpátok között megtelepedtünk, esetleg épp Erdélyben kerültek hozzánk, mikor magyar-bolgár-török-szláv együttélés állt elő a földrajzi és személynevek tanúsága szerint. S az erdélyi Gyula ide hozta magával Hierotheosz görög püspököt Konstantinápolyból. Király Péterre hivatkozik, hogy a két glagolita

betű 890 körül nem kerülhetett el a magyarokhoz, mivel messze voltak akkor még a Kárpátoktól, és a glagolica a keleti szlávok között nem volt elterjedve. Ám reálisnak veszi László Gyula feltevését is, amelyen érvényesült a glagolica és cirillica befolyása. Épp a murfatlari új rovásjelek tanúsítják, hogy a X. században a bolgárok még használták a rovásírást. A kölcsönhatás vonatkozásában Juhász hangsúlyozza, hogy akkor a magyarok Bíborbanszületett Konstantín császár szerint kétnyelvűek lévén könnyen megértették a bolgárokat. Pletnyova szovjet kutató bizonyítja, hogy orosz földön és a Balkánon a bolgár-törökök megjelenése óta vannak csak rovásjelek, kétségtelen tehát: a kövekre és falakra csak akkor kerülhettek ezek. Örömmel nyugtázzhatjuk, hogy a rovásos emlékeket Fehér Géza kezdte el gyűjteni Bulgáriában, s ma már számuk 1300, a rovásjel-kapcsolatokból pedig 278-at tartanak nyilván. Némely helyen 10-20, sőt 50 is van együtt belőlük. Csupán Pliszkában és környékén 270 rovásjel-kapcsolat van két-három jelből. Ez elárulja, hogy egy részük kétségtelenül betű, míg a többi lehet családi vagy egyéni tulajdonjel, illetve alkalmi jel. Besevliev a rovások közt megtalálta a jellegzetes bolgár cirillbetűk prototípusait. Talán éppen a székely rovásírás segítségével sikerül majd a közeljövőben a bolgár turkológusoknak az említett jelcsoportok megfejtése, hisz Fehér Géza már látta, hogy 10 betűnk közös a Pliszka-környékiekkel. Befejezésül Juhász az összehasonlításokból azt szűri le, hogy az ótörökből való rovásjelek a Kaukázusban változtak meg.

Végezetül egy kérdés Juhász Péterhez: a 288. lapon közölt összehasonlító táblázaton szándékosan maradt-e ki a magyar rovásírásban meglévő cs, s, v és zs betű?

Aztán furcsálom, hogy a rovásírás problematikája ismét felbukkan a 311. lapon, már a következő cikkben.

Ez az ir és betű szavunk etimológiájával kezdődik és a szövegbe nem illő betétként folytatódik a fent ismertettétnél bővebb bibliográfia kíséretében és a 313. lapon ér véget hirtelenül. Közben ábrákat kapunk az a és l görög, aztán az e és o glagolita ábécéből való származtatására, ami némi ellentmondásban áll a fentebbi állításokkal.

Mint az előbbiből is kitűnik, Juhász Péter minden fejezete külön szerkezetű, önálló monográfia külön bibliográfiával. Tárgyalásában a magyar anyag túlteng, miáltal kiválóan propagálja a magyar tudomány eredményeit, de féltő, nem sérti-e ez a bolgár szakembereket, akik esetleg saját eredményeik elismerését várják tőle. Talán ebből kifolyólag Juhász a magyar anyag tárgyalásánál bőbeszédűnek és terjengősnek tűnik, míg a bolgár anyagokon majdnem átsiklik. Könyvében az idézeteket csak bolgár fordításban adja, ami időnként e módszer rovására megy. Legalább a leglényegesebb szavakat eredetiben is meg kellene adni, görögül, illetve latinul. Külön gondot jelentenek a szerzőnevek, főként ha görögök, például "Bölcs, L.". Ez Bölcs Leo bizánci császárt jelent bolgár szövegben. Kijavítandó Zalavár azonosítása, mert az nem Zalaegerszeg ma, tudniillik Keszthely mellett van.

Megjegyzéseim semmit nem akarnak levonni a könyv valós értékeiből. Juhász könyvét eddigi őstörténet-kutatásunk jó összefoglalásaként kell üdvözölnünk. Szilárdan támaszkodik az e tárgyban előtte szólókra, s több felfedezése figyelmet érdemel, mint duló szavunk megfejtése, aztán a csodaszarvas mondánk Igril és Bogril testvér szerelmes történetében való megtalálása - a 388-390. oldalon -, amely szerintem általában még tovább nyomozandó. A több helyen emlegetett suma, subrak bolgár szavak bolgár-török etimológiáját már Juhász előtt felfedezték.

Kivánjunk Juhász Péternek további jó munkát és kutatást.

Király Péter: Mint hallottuk, Bödey József barátunk azon kevesek közé tartozik, akik kézbe vehették, átolvashatták ezt a munkát, és így a munka alapján alakíthatta ki véleményét. Bödey József elismeri a munka eredményeit, ugyanakkor több mindent bírál. Én egyetleneggyel kapcsolatosan tennék rövid észrevételt, a rovásírás kérdésében.

Már Gjuzelev professzor megemlítette, hogy annyi kelet-európai rovásírás van, amely megfejtetlen, úgyhogy épp ezért főleg a régebbi multtal kapcsolatosan a rovásírás kérdéséről - a kelet-európai rovásírás kérdéséről - még talán korai lenne nyilatkozni.

Ami az én említésemet illeti, annak idején Németh Gyula professzorral vitatkoztam. Tudniillik azt mondta, hogy a magyarok a Krím-félszigeten vették át az orosz szerzetesektől a magyar rovásírás e, o betűit. Én ezt nem fogadtam el, mivel a Krím-félszigeten abban az időben az oroszok nem ismerték a glagolita betűket.

Nagyon számítottunk arra, hogy a turkológusok, az orientalisták közül felszólal valaki, de - sajnos - tudtommal senki sem kapta meg a könyvet, úgyhogy nyilván nehéz, vagy szinte lehetetlen hozzászólni ebben a helyzetben Gjuzelev professzor értékelése alapján.

Míg talán a kedves jelenlévők gondolkodnak, én is elmondanék egy-két általános megjegyzést. Valóban ennek a munkának - mint már hallottuk - egyik nagy előnye az, hogy több tudományterületet ölel át, tekint át. Ha valaki több tudományterület áttekintésére vállalkozik, természetes - mivel az illető általában csak egy tudományterületben járatos kitűnően, alaposan -, hogy a többi terület eredményeit, főleg problémáit, nem ismeri eléggé. Én úgy látom, hogy ez a munka nemcsak hasznos,

hanem jelen formájában is megvannak a tudományos értékei, s talán nem lenne haszontalan, ha erről magyar nyelven is megjelenne részletesebb ismertetés.

Az, hogy viták, ellenvélemények vannak, ez természetes, és a tudomány jellegéből adódik, főleg, amikor Juhász Péter csak 681-ig megy el. Tudjuk, hogy a jelenkorral, a jelen-kor problémáival kapcsolatosan sok elmentés, vagy nem teljesen azonos vélemény ismeretes, bukkan fel, s ha 681 előtti időszakról van szó, a helyzet csak összetettebbé válik.

Dolmányos István: Ugy gondolom, hogy kettős örömeink vagyunk tanúi. Részben amiatt, mert már elég régóta éreztük hiányát annak, hogy a szláv világ felé szélesebb körben közvetítse valamilyen mű a magyar turkológia, illetve szlavisztika és társtudományok eredményeit. Emlékszem rá, hogy negyedszázaddal ezelőtt is felmerült ez az igény, úgyhogy emiatt Juhász könyvét és teljesítményét e tekintetben feltétlenül méltányolni tudom. Itt talán nem tudok teljesen egyetérteni Bödey elvtárs véleményével, mert ez fontos dolog, hogy ne csak vitacikkekben, hanem - hogy így mondjam - kicédulázva kerüljön a magyar tudomány eredménye a szláv világ elé, hogy azt kellő kritikával ők maguk értékelni tudják. Ez az egyik öröm.

A másik öröm, régóta várt öröm: az, hogy a bolgár tudósok maguk szóljanak hozzá a magyar tudománynak, a bolgár tudománynak az új tudományos eredményeihez, addig nem volt lehetséges, míg ilyen bőséggel az anyag - hogy így mondjam - át nem lett adva. Most ez lehetségessé vált, és úgy gondolom, nagyon nagy öröm, hogy Gjuzelev professzor úr eljött közénk és izelítőt ad abból, hogy a bolgárok hogyan fogják fel ezeket a tényeket, ezeket a tételeket, és külön örülök annak, hogy ő kritikusan is megragadta ezeket az eredményeket, mert

bizony olyan korszakban születtek turkológiai eszmefuttatások, amikor a tudományok erősen át voltak hatva regresszív eszmékkel, és így természetesen a kritika igénye felmerül. Ez lenne tehát ez a kettős öröm.

Természetesen nehéz hozzászólni a megjelent könyvhöz, mert egy befejezett dolog, hogy a könyv kijött, és hogy a könyv olyan, amilyen. Mégis, mivel a professzor elvtárs és a jelenlévők megkezdték a hozzászólást ehhez a megjelent munkához, abban a reményben, hogy esetleg második kiadásban is megjelenik, vagy a kandidátusi disszertáció olyan formát ölt, hogy talán már egy továbbfejlesztett változat lesz, szabad legyen néhány szempontot hozzátenni az eddig elhangzottakhoz. Inkább a kritikai oldalról, hogy a szerzőnek haszna legyen belőle, mert sok dicséretnek azt hiszem, nincs sok haszna.

Az egyik szempont az, hogy úgy gondolom, a szláv oldala, a szláv teljesítmény nem eléggé ugrik ki a disszertációból. Arra gondolok például, hogy félreérthető megfogalmazásban szerepel az a hozzájárulás, amivel a türk-bolgárok hatottak a bolgár állami fejlődésre. Noha az nem volt lényegtelen, és azt hiszem, itt nem szabad elkövetnünk azt a hibát, hogy bagatellizáljuk a türk hatást, figyelembe kell venni, hogy még mielőtt megtörtént volna ennek az új államiségnek a kibontakozása, volt már korábban szláv államiség is. A bolgárok közeli rokonai az oroszoknak, az oroszoknak is volt abban az időszakban államiségük, ha nem is olyan fejlett, mint a későbbi időszakban, de valamilyen államiségük volt: tehát nem lehet úgy felfogni a dolgot, hogy türk-bolgárok átadták az államot a szlávoknak, hanem ez egy komplex dolog volt, és azt hiszem, még egy olyan munkában is, amely speciális, tehát a türk-bolgár hatásra specializálja magát, az előzményeket hangsúlyosabban kellett volna valahogy belefoglalni a végső elméleti tételekbe.

A másik probléma, amely aztán később is kiderül, hogy a szlávok, a bolgárok - így szoktuk mondani későbbi időszakról, a szlávok - bele tudták-e szippantani magukba a türköket. Noha itt népkeveredésről van szó, de mégis beszippantották, olyannyira, hogy amikor a román államalapítás, a román állam kialakulása megtörténik, akkor az írásbeliség a román területen nem valami bolgár-türk, hanem szláv. Szláv írásbeliségük van.

Azt hiszem, ez az egyetlen tény is eléggé figyelmeztethet bennünket, hogy mennyire nem szabad lebecsülni a szlávok kulturális originalitását, eredeti profilját, amely korábban megmutatkozott, és a népkeveredés után szintén igen erőteljesen kidomborodott. Vagyis azokat az elméleti általánosításokat, amelyek erre vonatkoznak, azt hiszem, valahogy komplexebben kellene megfogalmazni.

A következő észrevétel azzal függ össze, hogy a magyarok és a türk-bolgárok között milyen volt a viszony. Ugy gondolom, hogy itt a munka rengeteg adat ellenére a summázást nem tudta elvégezni, tehát elméletileg nem látjuk világosan, hogy miben hatottak a türk-bolgárok a magyarokra, sőt úgy gondolom, hogy az elméleti megfogalmazások inkább összemossák a két etnikumot, a türk-bolgárt és a magyart, és így még kevésbé kapunk támpontokat ahhoz, hogy mi is volt a különbség, és mi is volt a hatás.

Végül a kritika kérdése merül fel: hogy tudniillik milyen kritikával kell továbbadnunk különösen a régi magyar turkológia és a régi magyar szlavisztika eredményeit. Ugy gondolom, sokkal nagyobb kritikát kell alkalmazni, mivel nagyon sok tendenciát, nagyon sok tértelt erősen ideológiai alapról fejtettek ki régen, s bizony ma is előfordul, hogy be-becsusznak ilyen dolgok. Itt a történettudomány jobb értékelését kérném a nyelv-

vészekről is, az irodalmárokról is. Az a meggyőződésem: nem helyes egy tudományt általában bírálni, tehát mondjuk, a nyelvészetet, vagy az irodalomtörténetet, s ugyanígy nem helyes a történettudományt bírálni. Valami van ebben a kötetben, ami ilyen bírálat a történészek ellen. Én inkább azt mondanám, hogy a történészekről, ha lehet, azokat az ideológiai, kritikai szempontokat át kell venni, amelyekkel bizonyos romantikus, bizonyos egyoldalú tételeket helyükre tudnak tenni.

Itt vetném fel a módszertan problémáját is. Valahogy nekem zárt ez a horizont, ami a könyvben van: túlságosan turkológiai a horizont, még akkor is, ha nagyon sok magyar adat van benne. Az egész szláv világba bele kellett volna építeni az előadást, vagy legalábbis bizonyos kapcsoló pontokat jobban kiépíteni, mert úgy gondolom, hogy egy nagyon speciális kutatásnál a szerzőnek eleve vigyáznia kell a kontrakarikírozásra. Ha a turkológiával foglalkozom, akkor nézek oda az antik világra, figyeljek oda a szlávokra, figyeljek oda a germánokra is, ha a germánokkal foglalkozom, akkor figyeljek oda a szlávokra, a turkológiára, stb. Ez a kontrakarikírozás, mondhatnám, természetszerű követelménye a hatáskutatásnak, s a hatások keresztüzébe való állítása a témának nem kellőképpen bontakozott ki. Ezt még kérném attól a könyvtől, amely második kiadásban jelenik meg.

Egyébként úgy gondolom, hogy különösen tudnék gratulálni egy olyan könyvhöz, amelynek az a címe, hogy "a bolgár-szlávok és a magyarok". Ne csak a türk-bolgárok, hanem a bolgár-szlávok és a magyarok.

Király Péter: Köszönöm Dolmányos István professzor hozzászólását, amelyben igen hasznos gondolatokat halottunk, és főleg azt, hogy a horizont kitágítását, kibővítését javasolja.

Azt hiszem, ha további kérdések nincsenek, akkor

a mű szerzője szólhatna.

Juhász Péter: Kényelmetlen helyzetben vagyok, mert amikor a Bolgár Kulturális és Tájékoztató Központ elhatározta, hogy baráti beszélgetést tervez, az elképzelés az volt, hogy minden meghívottnak a meghívóval együtt egy könyvet küld. Sajnos, már egyetlen példányt sem tudtak Szófiában felhajtani, és így párbeszédre tulajdonképpen nemigen volt lehetőség, vagy nemigen van lehetőség, hiszen csak néhány példány jutott el Budapestig. Ezért inkább úgy döntött a Bolgár Kulturális és Tájékoztató Központ, hogy diszkusszió, vita helyett - amiről a kialakult helyzetben nem lehet szó - szoritkozzunk arra, hogy Vaszil Gjuzelev professzor és néhányan, akik el tudták olvasni, szóljanak a könyvről.

Amit én tulajdonképpen mondani akartam, azt a könyvben elmondtam. Nem akarom újra bemutatni a könyvet. Inkább néhány szót szeretnék szólni.

Először is szeretném elmondani, hogy ezen a könyvön 1970 és 1976 között dolgoztam. 1977-ben adtam le az anyagot. Azt mondja egy bolgár mondás, hogy jó dolgok lassan történnek. Ez is elég lassan jött ki. Én is sajnálom, hogy azt a rengeteg új kutatási eredményt, ami a bolgár állam megalapításának 1300. évfordulójára jelent meg, már nem dolgozhattam bele, hiszen én is azt reméltem, hogy 1981-ben jelenik meg ez a könyv. Anyagát néhány évvel korábban leadtam.

Hadd említsem meg, hogy a könyvnek az első fejezetét a Bolgár Tudományos Akadémia Elnöksége folyóiratának adtam oda, és akkor kaptam a legnagyobb dicséretet. Megkeresett a tudományos akadémia elnöke, Angel Balevszki, s megkérdezte: "mond, Péter, nem lesz sértő számodra, ha a folyóirat szerkesztősége csillag alatt közli, hogy a szerző véleménye nem esik egybe az eddig elfogadott véleményekkel?" Azt mondtam neki: " hogy lenne

sértő számomra, hiszen ha egybeesne, nem írtam volna meg". Ezek után elmaradt az a megjegyzés.

A könyvnek körülbelül a felét magyarul is közöltem, egyrészt a bolgár-magyar tanulmánykötetben, másrészt a Forrás-ban, az Életünk-ben, és a könyvnek 90 százaléka korábban megjelent bolgár tudományos folyóiratokban.

Hadd mondjam el, hogy tulajdonképpen mi indított arra, hogy megírjam ezt a könyvet. Már csaknem fél évszázada, hogy Fehér Géza nagyszerűen egybevetette a bolgár és a magyar forrásokat, és nagyszerű eredményeket mutatott fel. De azóta úgy a bolgár, mint a magyar őstörténeti kutatások, és a Szovjetunióban végzett kutatások szintén újabb és újabb adatokat tártak fel, és magától kínálkozott ezeknek a forrásoknak, eredményeknek az egybevetése. Különösen akkor, amikor olyan apró - hogy úgy mondjam - sikerélményeim voltak, hogy a bolgár karácsonyi énekek alapján láttam: tulajdonképpen a csodaszarvas mondája, ha darabokra töredezzve is, de egészében megvan a bolgár folklórban. Ennek nyomán kutattam, és rátaláltam a magyar csodaszarvas mondának máig élő bolgár változatára. Tehát eredményét, lényegét láttam annak, hogy végezzem ezt az egybevetést.

A könyv bemutatását olyan részletesen végezte el Gjuzelev professzor, hogy csak köszönettel és hálával tartozom ezért a részletes recenzióért. Néhány dologra azért szeretnék válaszolni.

Kezdetben az volt az érzésem, hogy a saját temetésemen veszek részt, annyi dicséretet hallottam, hiszen ismerik azt a mondást, hogy két író találkozik, s azt kérdezi az egyik, hogy hát te nem haltál meg. Miért? Olyan szépet írtak tegnap rólad a lapok.

Jobban örültem a kritikai megjegyzéseinek. Mégis ezekkel a kritikai megjegyzésekkel kapcsolatban szeretnék néhány dolgot felvetni.

Az egyik fejezetben, ahol a Minuszinszki-medencéről írok, kifejezetten azzal kezdem, hogy hiba lenne a Minuszinszki-medence egész anyagi kulturáját a bolgár-törökök kulturájának tekinteni, de ha a bolgár-törökök itt éltek, az ő kulturájuk nem lehetett alacsonyabb szintű az általános szintnél. A másik pedig az, hogy vajon ismerték-e a földművelést már Nyugat-Szibériában a bolgár-törökök?

Itt szeretném megjegyezni: számomra az, hogy nomád, nem egy előző, megelőző stádium. Nem a társadalmi fejlettségnek egy primitívebb foka. Nagyon sokszor azt látjuk, hogy primitív, letelepült, kezdetleges földművelést végző törzsek idővel térnek át a nomád állattenyésztésre. Utána különböző okok miatt újra letelepednek. A kezdetleges, letelepült módon végzett földművelés tehát lehet primitívebb számomra, mint a nagy állattartó nomád gazdaság.

A másik pedig, ami a magyar őstörténet-kutatásokban sokkal egyértelműbben kiderül, mint - mondjuk - akár a bolgár őstörténeti kutatásban, hogy tiszta, igazi nomád nem létezik. Tehát a nagy nomád állattartó törzsek, népek is mindig végeztek bizonyos földművelést.

Tulajdonképpen ezekre szerettem volna reagálni.

Azzal kapcsolatban, amit Bödey József barátom felvetett, én is szeretném, ha a könyvemben mindaz, ami a hetvenes évek közepétől, ebben az utóbbi évtizedben Bulgáriában napvilágot látott, már benne lenne. De én 1976-ban befejeztem és 1977-ben leadtam, azzal a reménnyel, hogy 1981-re megjelenik.

Inkább hagynám az időt arra, hogy konkrét kérdésekre válaszoljak, hiszen ha a könyvemet részletesebben akarnám bemutatni, egy újabbat kellene írni.

Köszönöm szépen.

Király Péter: Azt hiszem, azzal, amit most Juhász

Péter elmondott, mai beszélgetésünk kerekébbé vált, és ez annál örvedetesebb, mivel a mai találkozásunknak "Hungaro-Bulgarica kerekasztal-beszélgetés" a címe.

Még egyszer megköszönöm Gjuzelev professzornak, hogy Bécsből idefáradt, megírta az értékelő beszámolóját, a kedves vendégeknek a megjelenésüket, a szerzőnek a kitűnő munkáját, és ezzel a mai kerekasztal-beszélgetést befejezettnak nyilvánítom.

Резюме

В един кратък увод Васил Гюзелев първо споменава имената на ония унгарски и български учени, които са се занимавали с разкриването на съвместното съжителство на тюрко-българите и маджарите в тяхната прародина и с техните връзки по време на преселението на народите.

Изтъквайки целта, която си поставя авторът на труда, а именно "на базата на историческото им развитие да проследи тяхното културно развитие", В. Гюзелев изтъква модерния в научните изследвания интердисциплинарен метод, приложен от автора.

След представянето - в общи черти - на труда по отделни студии, на брой 13, докладчикът изтъква положителните достижения на Петер Юхас, новото, което внася в проучваната проблематика, както и някои слабости и спорни негови твърдения, които довеждат до противоречия.

Като обща оценка, докладчикът подчертава, че това е труд, който търси нови пътища за разбулване на далечното минало, покрито с булото на тайнствеността.